

Pál Judit – Vlad Popovici

Az 1848–1849-es erdélyi képviselők prozopográfiai elemzése és politikai utóélete¹

A Habsburg Monarchia egyik legkeletibb tartományában, Erdélyben az 1848–1849. évi forradalom fontos társadalmi és politikai változásokat hozott, a rendi társadalom felszámolása mellett ez többek között a képviseleti rendszer átalakulását, a választójog demokratizálását is jelentette. A képviseleti intézmények szempontjából a forradalom egy két évtizedig tartó átmeneti időszak kezdetét jelentette a tartományi rendi gyűléstől (diéta) a modern parlamentig.

Tanulmányunkban összefoglaljuk az 1848–1849-es évekre vonatkozóan az Erdélyi Nagyfejedelemség választókerületeiben az erdélyi diétára, majd a magyar országgyűlésbe megválasztott képviselők prozopográfiai vizsgálatának eredményeit, valamint kitérünk a képviselők politikai karrierjének elemzésére a forradalmat követően. Ezáltal reményeink szerint árnyaltabb képet kaphatunk a rendi képviselőtől a modern parlamentig elvezető folyamatról, valamint e folyamatnak a képviselőtestület összetételére való hatásáról. Ennek érdekében vizsgáltuk az életkorra, felekezetre, nemesi státuszra, földrajzi származásra, foglalkozásra és a korábbi politikai részvételre vonatkozó adatokat. Arra is kíváncsiak voltunk, hogy van-e különbség a két csoport – a diéta és a parlament erdélyi tagjai – között. Ugyancsak vizsgáltuk a forradalom alatti rövid, de intenzív politikai tapasztalatok hatását közép- és hosszú távon, jelesül azt, hogy a tartományi diéta és az 1848–1849-es országgyűlés tagsága milyen mértékben járult hozzá később az országgyűlési karrierhez.

A kolozsvári diétáról Egyed Ákos írt monográfiát, de a diéta összetételével csak érintőlegesen foglalkozott.² Az első népképviseleti országgyűlésnek jóval bővebb a szakirodalma, és a képviselők elemzésével is többen foglalkoztak. Tóth Béla/Adal-

¹ A tanulmány egy, a Sorbonne-Universität Centre d'histoire du XIXe s. et LabEx EHNE (Écrire une histoire nouvelle de l'Europe) által 2018. május 31. és június 2. között szervezett „Les acteurs européens du «Printemps des peuples» 1848” című konferencián bemutatott előadás írott változata. Elkészítését az NKFIH 112429 „*A dualizmus kori magyar országgyűlések tagjainak feltárása és társadalomtörténeti elemzése*” című pályázata támogatta. Ugyancsak köszönöm az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” címet viselő pályázat támogatását.

² Egyed 2001.

bert Toth klasszikussá vált monográfiája az 1848-as választásokat és képviselőket is feldolgozta.³ Ruszoly József ugyancsak kitért az 1848-as választások eredményeire is.⁴ A Pálmány Béla által szerkesztett életrajzi almanach az 1848–49-ben megválasztott 457 képviselő részletes életrajzi adatait tartalmazza.⁵ Újabban Pap József elemezte a 48-as képviselők politikai kontinuitását.⁶ Tanulmánya képezte írásunk egyik kiindulópontját.

Az 1848-as kolozsvári diéta és a pesti országgyűlés

A bécsi és pesti események hírére az erdélyi magyar liberális ellenzék is követelte, hogy azonnal hívják össze a diétát, Erdély ugyanis nem volt olyan szerencsés helyzetben, mint Magyarország, ahol az éppen ülésbeülő országgyűlés az ún. áprilisi törvények révén lefektethette a polgári átalakulás alapjait. Az erdélyi magyar liberális elit célja a reformok mielőbbi megvalósítása mellett a Magyarországgal való egyesülés volt. A diéta gyors összehívása kulcskérdés volt, mert attól tartottak, hogy ha túlságosan elhúzódik a jobbagyfelszabadítás ügye, ez társadalmi és nemzetiségi feszültségekhez vezet, illetve ezt Bécsből a feszültségek gerjesztésére fogják felhasználni. A bécsi kormányzat és Jósika Samu erdélyi kancellár ellenezték a diéta összehívását, így azt végül a liberálisok nyomására és az eseményekre való tekintettel Teleki József főkormányzó hívta össze 1848. május 29-ére Kolozsvárra.⁷ Ekkora azonban a társadalmi és nemzetiségi ellentétek már annyira kiéleződtek, hogy kérdésessé vált, sikerülhet-e a diétának a békés átalakulás kereteit megteremtenie. Annál is inkább, mert az átalakulást illetően is más-más elképzelése volt a magyaroknak, a románoknak és a szászoknak. A románok nehezményezték, hogy a diétát még hagyományos összetételében hívták össze. Ők azt szerették volna, az egyéni jogok garantálása mellett, hogy a románokat elismerjék Erdély negyedik nemzeteként.⁸ A rendi nemzetek kora fölött egyrészt eljárt az idő, másrészt a magyar liberális tábor egyéni jogokban gondolkozott, ez végül a nemzetiségi közti viszony elmérgesedéséhez vezetett.

Az erdélyi országgyűlés egykamarás volt, a választott tagok mellett hivatalból tagjai voltak a Főkormányzók tanácsosai, a Királyi Tábla elnöke és bírái, az ítélőmesterek és a kincstárnok, a vármegyék és székek főtitkárai, ezt egészítették ki a királyi

³ Toth 1973.

⁴ Ruszoly 1999.

⁵ Pálmány 2002.

⁶ Pap 2016b: 21–44; Pap 2017: 24–28.

⁷ A kérdésre lásd: Egyed 2001.

⁸ Erdélyben 1848-ig volt érvényben az ún. három rendi nemzet és négy bevett vallás rendszere.

meghívtak (regalisták). Utóbbiakra a törvény annyit írt elő, hogy a „tekintélyesb nemességből való teljes koru honfiak” legyenek, akik kellő birtokkal és tapasztalattal rendelkeznek, és erkölcsileg feddhetetlenek.⁹ A 19. század első felében a diétákon a regalisták képezték a többséget, számuk általában 120-160 között mozgott, 1848 tavaszán meg éppenséggel 218 meghívott szerepelt a listán, szemben a 86 választott követtel.¹⁰ Ha egy pillantást vetünk a regalisták listájára, rögtön szembeötlik, hogy az arisztokraták mellett szép számmal találunk köznemes hivatalnokokat is, illetve nem hivatalviselő birtokos nemeseket.¹¹ Minden vármegye, székely és szász szék és vidék, valamint kiváltságos város, ún. taxás hely¹² 2-2 követet választott. A vármegyéknek (beleértve a Partiumot¹³) 26, a szász székeknek és vidékeknek összesen 22, a székely székeknek 10, a kiváltságos helyeknek pedig 36 képviselői hely jutott.

A választások történetére nem térünk ki, egy eseten keresztül szemléltetjük ezek lefolyását. Alsó-Fehér vármegyében a forradalmi események hírére 1848. március 19-én népgyűlést hívtak össze, amelynek két fő szervezője a reformkori liberális ellenzék Erdély-szerte ismert vezéregyénisége, Szász Károly, a nagyenyedi református kollégium tanára és báró Kemény István voltak. Március végén hazatért a pozsonyi országgyűlésről egy másik ismert liberális véleményvezér, báró Kemény Dénes is. Nyomásukra március 30-án összeült a megyegyűlés, de előző nap a liberális tábor szűkebb körű tanácskozást tartott, amelyen többek között a Zeyk fivérek is részt vettek. A megyegyűlésen bár külön csoportot képezett a balázsfalvi görögkatolikus klérus és a tanári kar, de közös kívánságként hangzott el a diéta mielőbbi összehívása. Ennek érdekében a Zeyk testvéreket Kolozsvárra küldték. Április 1-jén Alsó-Fehér vármegye már meg is választotta jövőendő követeit a diétára – a Kemény család két tagja, Dénes és István személyében –, arra a diétára, amelynek összehívása még nem volt napirenden. Úgy döntöttek, ha nem hívják össze az erdélyi diétát, akkor a követeket a magyar országgyűlésre küldik. A követutasításba belefoglalták többek között Erdély és Magyarország unióját, a törvény előtti egyenlőséget és a közteherviselést is. A konzervatív tábor passzivitásba vonult, a gyűlést a liberálisok dominál-

⁹ A diéta összetételét 1848-ig az erdélyi 1791. évi XI. törvénycikk szabályozta. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=79100011.TVT&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fkeyword%-3Derd%25C3%25A9lyi%25201791> (2019. 10. 2.)

¹⁰ Egyed 2001: 65. Egyed Ákosnál 88 szerepel, valószínűleg a pótkövetekkel együtt.

¹¹ Egyed 2001: 196–202.

¹² Ezeknek a vármegyék és a székely székek területén fekvő kiváltságos helyeknek csak kis része volt szabad királyi város. A szász városok – beleértve a szabad királyi városokat is – képviselői a székek és vidékek követeivel együtt képviselték a szász natiót.

¹³ Az időközben Magyarországhoz visszacsatolt Partium képviselői nem jelentek meg az erdélyi diétán.

ták, gyakorlatilag minden javaslatukat megszavazták. Miután Alsó-Fehér vármegye volt a liberális mozgalom egyik fő fészke Erdélyben, ezért jóval több számba jöhető képviselőjelölt volt a vármegyében, mint ahány mandátum. A többieket így máshol választották meg: Szász Károlyt szülővárosa, Vizakna küldte az országgyűlésbe. A Zeyk családnak több vármegyében is volt birtoka, így Józsefet Doboka, Károlyt pedig Kolozs vármegyében választották meg. A vármegye kiváltságos helyein – Gyulafehérvár, Abrudbánya és Vizakna – szintén a liberális tábor hívei diadalmaskodtak. Nagyenyeden erős volt a konzervatív tábor, de a városnak nem volt országgyűlési képviseleti joga.¹⁴

Miután a május végén összeült erdélyi diétán néhány alapvető törvényt – köztük a jobbágyfelszabadítást, a törvény előtti egyenlőséget, valamint a románok és szászok által vitatott uniót Magyarországgal – megszavazták, a kolozsvári országgyűlés feloszlott, és újabb választást rendeltek el. Az unió nyomán ugyanis az erdélyi képviselőknek azontúl a magyar országgyűlésen volt a helyük. Az is felmerült, hogy a diéta képviselői választás nélkül menjenek Pestre, de végül a legitimitás biztosítása érdekében az új választások mellett döntöttek.¹⁵ A pozsonyi országgyűlés ugyancsak feloszlott, hogy az ott elfogadott új választási törvény alapján 1848 júliusára Pestre új országgyűlést hívjanak össze, amelynek szervezetét és működését az 1848. évi IV. és V. törvény szabályozta.¹⁶ Az erdélyi 1848. évi II. törvénycikk magasabb cenzust írt elő, azaz a szegényebb tartományban a magyarországinál magasabb vagyoni követelményt támasztott a potenciális választókkal szemben.¹⁷

A magyar országgyűlés, szemben az erdélyivel, kétkamarás volt, és ezt az 1848-as törvények sem érintették. A felsőház megléte Erdély viszonylatában problémát okozott, hiszen az erdélyi arisztokrácia tagjai korábban is rendszeresen részt vettek a diétán képviselőként, regalistaként vagy a központi hatóságok képviseletében, de nem hivatalból voltak tagjai a diétának. Az 1848. évi VII. törvénycikk értelmében azonban az 1846–1847. évi erdélyi diéta regalistái megjelentek a felsőházban,

¹⁴ Szilágyi 1898: 18–21.

¹⁵ Egyed 2001: 99–102.

¹⁶ Ruszoly 1996: 277–299. Az 1848-as magyar országgyűlésre lásd még: Szabad 1998; Bérenger–Kecskeméti 2008: 285–341.

¹⁷ A cenzusba (Erdélyben 8 forint) a fej- és pótlékadó kivételével minden egyenes adó beleszámított. Magyarországon 1874 előtt a vagyonhoz kötötték a választójogot: városban 300 ezüst forint értékű ingatlanhoz, vidéken legalább ¼ úrbéri telekhez. Az erdélyi választójogra lásd: Boros–Szabó 1999: 126–128; Szász 1987: 1630–1633; Ruszoly 2002: 67–83. A választójogi törvény hatásait az erdélyi választók összetételére legalaposabban Pap József vizsgálta: Pap 2014d. 248–255; Pap 2014e.

kivéve a központi hatóságok tagjait és a katonai személyeket.¹⁸ Másrészt a magyar parlament felsőházának tagjai voltak a római és a görögkatolikus, valamint a görögkeleti püspökök is, a protestánsok viszont nem, pedig Erdélyben a református és az unitárius, illetve a szász evangélikus egyház feje nagy tekintélynek örvendett, és az politikai elit jelentős része is ezekhez a felekezetekhez tartozott. 1848 nyarán a magyar felsőháznak 792 tagja volt (47 püspök és apát, 76 országos méltóság és főispán, 566 magyarországi és 111 erdélyi arisztokrata). Közülük azonban csak 267 személy – köztük 46 erdélyi – látogatta ténylegesen az üléseket.¹⁹

Amíg az első népképviselési országgyűlésen a felsőház összetétele változatlan maradt, addig az alsóház, amelynek súlya már a reformkorban megnövekedett, jelentős változásokon ment keresztül, és egyértelműen fölénybe került a felsőházzal szemben. A változás egyaránt érintette a választókat és a választottakat. 1848 előtt csak a nemesek és a szabad királyi városok polgárai választhattak, és bár ők személyükre nézve továbbra is megmaradtak a választójog élvezetében – ez volt az ún. régi jog –, a cenzusos (vagyon- és értelmiségi cenzus) választójog értelmében újabb rétegekkel bővült a választók köre. Magyarországon 1848 nyarán a lakosság kb. 6-6,3%-a rendelkezett választójoggal (ez nagyjából a felnőtt férfiak negyedét jelentette), a volt jobbágyság mintegy harmada szintén a választók közé került.²⁰ Erdélyben a magasabb cenzus, az úrbérrendezés hiánya – ami miatt például nem lehetett a szavazati jogot a telekarányhoz viszonyítani – és a lakosság szegénysége miatt a választók összetétele jóval kisebb mértékben alakult át, itt továbbra is a régi jogon választók maradtak többségben, és ez így maradt jó ideig a kiegyezés után is. A választók aránya itt 4,8% körül mozgott.²¹ Nem változtak a választókerületek sem, a vármegyék, székek, vidékek továbbra is 2-2, a kiváltságos városok némelyike továbbra is két, mások csak egy képviselőt választhattak. Magyarországon 377 képviselőt választottak. Erdélynek az 1848. évi VII. törvénycikk 69 helyet biztosított, de a törvényből kifelejtették a két örmény várost, Szamosújvárt és Erzsébetvárost. Ennek tisztázása után 73 mandátum jutott Erdélynek.²²

¹⁸ Egyed 2001: 98.

¹⁹ Pálmány 1999: 45–46.

²⁰ Pálmány 1999: 40–41; Bérenger–Kecskeméti 2008: 286–288.

²¹ Pap 2014: 241–242, 248–255; Pál 2016a: 50–51.

²² Egyed 2001: 98.

Az 1848–1849-es képviselőtestület összetétele

1848 május–júniusában a kolozsvári diétán 86 választott képviselő és 218 kinevezett regalista vett részt, utóbbiakra nem térünk ki jelen tanulmány keretei között.²³ A nyári országgyűlési választások előtt a választókerületek számát 86-ról 73-ra csökkentették, mert a legtöbb kiváltságos város elvesztett egy-egy képviselői helyet. Ennek ellenére az országgyűlésen mégis összesen 81 képviselő vett részt, mivel gyakoriak voltak a pótválasztások, különösen miután az országgyűlést Debrecenbe helyezték át. A népképviseleti országgyűlésre 37 képviselő (43%)²⁴ ment tovább a rendi országgyűlésből, ezáltal a kontinuitás jelentősebb volt, mint a kolozsvári és a korábbi országgyűlések között (33,7%). Mivel a két választás között csak néhány hónap telt el, inkább az a szembeűnő, hogy ez a kontinuitás miért nem hangsúlyosabb a képviselőtestületben. Ha a földrajzi eloszlást is nézzük (1. táblázat), magasabb értékek figyelhetők meg a székely székekben (a 10 képviselő közül 8 a kolozsvári diétán is ott ült) és a városokban, míg a vármegyékben és a szász székekben a folytonosság kisebb mértékű. Az utóbbiak esetében részben Magyarország és Erdély uniójának megszavazása vezetett a képviselők kicserélődéséhez, ezt ugyanis később felrötták az illetőknek. Egy része a diétai képviselőknek hivatalhoz jutott, de a vármegyék további magyarázatot igényelnek. Erdély esetében jóval kisebb mértékben következett be a szavazóbázis átalakulása, mint Magyarországon. A szavazók száma 11 ezerrel nőtt (ennek háromnegyede adócenzus alapján), ebből négyezer a vármegyékre, több mint hatezer pedig a szász székekre esett. Az új választójog talán mégis a vármegyékre volt nagyobb hatással, mert míg a királyföldi választók 87,9%-a szász, addig a vármegyeiek 62,9%-a román volt.²⁵ Ennek ellenére a személyi változások a vártnál kisebb strukturális változásokat eredményeztek, mert az új képviselők is ugyanabból

²³ A tanulmányban szereplő számítások, ábrák és táblázatok két adathalmazon alapulnak. A rendi országgyűlés képviselőire vonatkozó adatok (amelyről nem készült prozopográfiai tanulmány) többnyire Egyed Ákos (Egyed 2001) könyvéből származnak. A népképviseleti országgyűlés tagjaira vonatkozó adatokat Toth 1973 és Pálmány 2002 munkáiból állítottuk össze. Mindkét adathalmazt kiegészítettük egyéb életrajzi, genealógiai és más forrásokkal, amelyet egy nagyobb prozopográfiai projekt keretén belül gyűjtöttünk össze 2011 és 2016 között: „Az erdélyi politikai elit (1867–1918)”, projektvezető: Pál Judit. A projekt adatai, az eredmények és a várható publikációk a következő honlapon tekinthetők meg: http://elite-research.eu/transylvanian_political_elite.html (utolsó hozzáférés 2018. 10. 5.)

²⁴ Pap József adatai szerint a kontinuitás mértéke 55%. A két érték közötti különbség abból adódik, hogy az ő adata az 1848 előtti összes rendi országgyűlésre vonatkoznak. Pap 2016b: 30.

²⁵ Egyed 2001: 106–107. A választók összlétszámára nézve nem rendelkezünk forrással, így az új szavazók arányát nem tudjuk kiszámítani, de a volt úrbéresekből kb. 3,7%-át képezték.

Az 1848–1849-es erdélyi képviselők prozopográfiai elemzése és politikai utóélete

a társadalmi rétegből, néha pedig ugyanabból a családból kerültek ki, mint a korábbiak. A kérdéssel Pap József is foglalkozott, és rámutatott többek között annak jelentőségére, hogy Magyarországon a vármegyéket több választókerületre osztották, és ezzel együtt új emberek kaptak lehetőséget a politikai szereplésre, míg Erdélyben megmaradt a hagyományos beosztás.²⁶

Vármegyék	20%
Királyföld	21,4%
Székelyföld	80%
Városok	65,5%

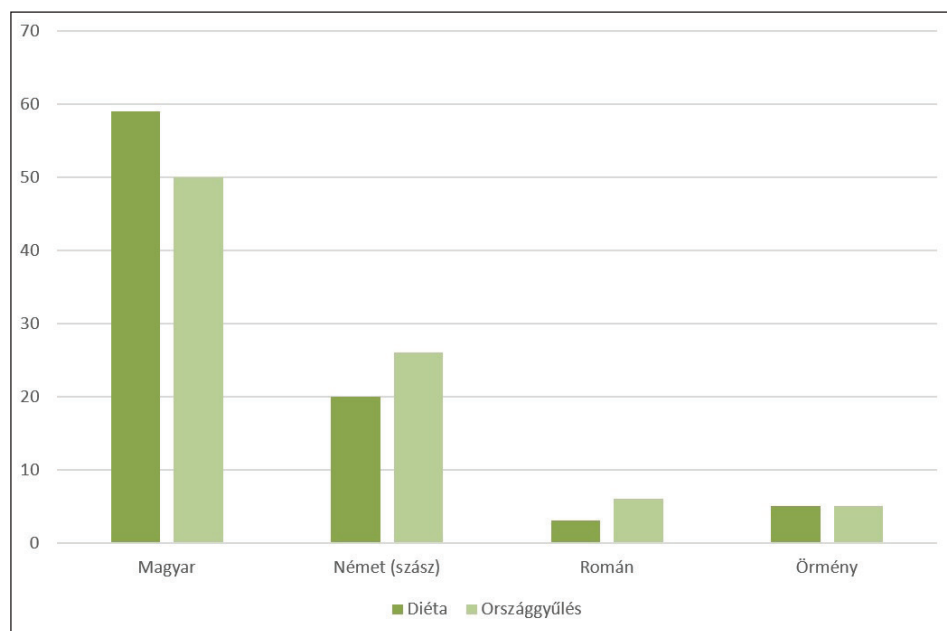
1. táblázat. Kontinuitás a rendi és a népképviseleti országgyűlés között a választókerületek függvényében

Az átlagéletkor, a nemzetiségi, a felekezeti és a társadalmi összetétel tekintetében a két csoport között nem voltak jelentős különbségek. Ismerve a képviselők 82%-ának a születési dátumát, megállapíthatjuk, hogy az átlagéletkor mindkét csoportban 40 év körül mozgott, amely tízéves korcsoportokra lebontva sem mutat szignifikáns különbségeket. A csoport tagjai szinte egyenlően oszlottak meg két generáció között. Ugyanazokban az iskolákban – az egyetemi szintű oktatást pótló neves erdélyi felekezeti kollégiumokban, illetve gimnáziumokban – nevelkedtek, és képzettségük is hasonló volt.

Ami a képviselők etnikai összetételét illeti: a rendi országgyűlésen 58 magyart (71,6%) – ezek egy része még a székely *natio* képviselőjében ült a diétán –, 20 szászt (24,6%), 3 románt (3,7%) és 5 örményt (6,1%) találunk, míg a népképviseleti országgyűlésen 47 magyar (58,7%), 23 szász (28,7%), 6 román (7,5%) és 5 örmény (6,2%) vett részt Erdélyből. Az egykori erdélyi három rendi nemzet képviselői és az örmények tehát továbbra is felülreprezentáltak voltak a románokkal szemben. Az utóbbiaknak a jogegyenlőséget biztosító új törvények ellenére is csak hat képviselőjük volt. A fő okok között az új választójogban megszabott magas cenzust említhetjük, amely főleg a magyarokat és szászokat részesítette előnyben, míg a többségében most felszabadult jobbágycsoportból és zsellérek közül álló románok számára kétségkívül hátrányt jelentett. A politikai hagyományok és a mentalitás, illetve a három etnikai csoport elitjének a létszáma és a képzettsége közötti eltérések szintén jelentősen befolyásolták a választások eredményeit. Egy másik fontos tényező a románok rész-

²⁶ Pap 2016b: 30–31.

leges politikai passzivitása volt, amely a mélyülő etnikai ellentétek és a balázsfalvi román nemzetgyűlés (1848 május 15–17.) határozatainak hatására alakult ki.²⁷ A szászok arányának relatív növekedését a képviselők magasabb fluktuációja magyarázza, amely tükrözi a forradalom eseményeihez való viszonyulásukat.

1. ábra. A képviselők etnikuma (1848–1849)

Magyarázatra szorul az örmény képviselők nagy száma. Az örmények a 17. században telepedtek meg nagyobb számban Erdélyben, de viszonylag gyorsan és sikeresen integrálódtak az erdélyi rendi társadalomba, számos privilégiummal rendelkeztek. Kezdetben főként marhakereskedelemmel és a bőrfeldolgozással kapcsolatos mesterségekkel (tímár, szűcs) foglalkoztak, viszont az elit tagjai már a 18. században nemesi címeket szereztek, és a 19. században egyre nagyobb számban találjuk meg őket az értelmiségiek között is. A két örmények által alapított várost, Szamosújvárt és Erzsébetvárost II. József szabad királyi városi rangra emelte, az erdélyi rendek ugyan ezt későn ismerték el, 1841-től azonban már az erdélyi országgyűlésekre is küldtek követeket. A 19. század közepén is azonban csupán pár ezerre rúgott lélekszámuk, és 1848 után a két szabad királyi városban is felgyorsult elmagyarosodási

²⁷ Hitchins 1988: 176–201.

folyamatuk.²⁸ Két városuk külön képviselétének köszönhetően azonban a dualizmus idején is ott találjuk a magyar-örmény képviselőket az országgyűléseken.²⁹

Az erdélyi és a magyarországi képviselők etnikai összetételének összehasonlítását megnehezíti az, hogy a magyarországi képviselők többsége (88% körül) magyarnak vallotta magát annak ellenére, hogy különböző etnikumú családokból származtak. Néhányan elmagyarosították a nevüket, mint például Irányi Dániel (Daniel Halbschuh). Így a pesti országgyűlés kapcsán csakis a szászokról, a románokról (6 Erdélyből és 18 Magyarországról), néhány szlovák és a fumei képviselőről állíthatjuk, hogy valamilyen formában a nemzetiségüket képviselték (összesen 62-65 képviselő, azaz 14%, vagy Jean Bérenger és Kecskeméti Károly szerint összesen 82 képviselő, azaz 18,2%).³⁰ Mellettük volt néhány német, szerb, rutén és szlovák, akiknek a származása nem egyezett a saját bevallása szerinti nemzetiségével.

A képviselők felekezeti összetétele csak részben tükrözte a régió vallási sokszínűségét. Mivel Erdélyben az etnikum és a vallás szorosan kapcsolódik egymáshoz,³¹ a románok jelentős alulreprezentációja értelemszerűen a görögkeletiek és a görögkatolikusok csekély arányát eredményezte, míg a protestánsok és a római katolikusok felülreprezentáltak voltak. A két csoport – a rendi és a népképviselői országgyűlés tagjai – között csak apró különbségeket találunk, utóbbi esetében az evangélikusok nagyobb száma a fent említett királyföldi pótválasztásoknak az eredménye.

Pálmány Béla röviden elemezte az 1848. évi népképviselői országgyűlés képviselőinek szocioprofessionális összetételét. Ha össze szeretnénk foglalni az átlagos 48-as képviselők profilját, nemesi származású, jogvégzett megyei vagy városi hivatalnokot találunk. A protestánsok túlereprezentáltak voltak, de korántsem képezték a többséget, ahogy korábban vélték.³²

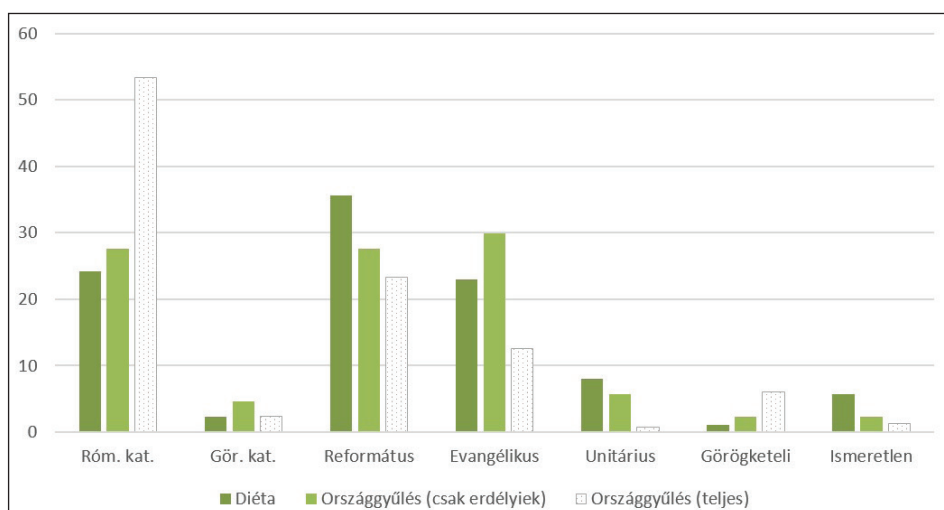
²⁸ Lásd Pál 2011b.

²⁹ Bertényi 2013.

³⁰ Bérenger–Kecskeméti 2008: 295.

³¹ A románok görögkeletiek (ortodox) vagy görögkatolikusok, a szászok evangélikusok, az örmények katolikusok, a magyarok reformátusok és római katolikusok voltak, kisebb unitárius és evangélikus csoportokkal.

³² Pálmány 1999.

2. ábra. Az erdélyi képviselők felekezeti összetétele (1848–1849)

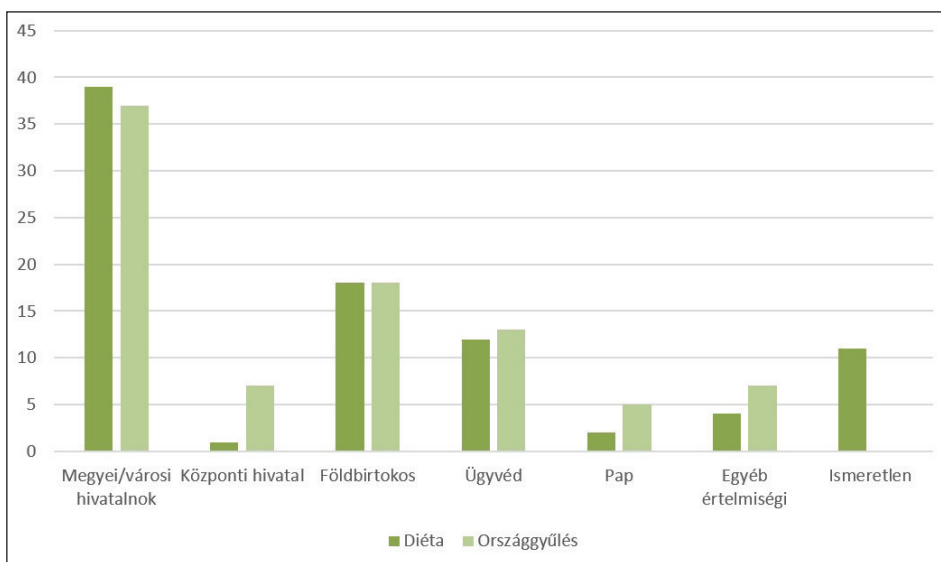
Pálmány kutatása igazolta, hogy az 1848-as képviselők többsége Magyarországon nemesi származású volt (76,6% a székelyeket is beleértve).³³ Erdélyben nem ismerjük a pontos értékeket, de az arányuk valamivel alacsonyabb volt, mert a szászok és a városi képviselők közül többen is közrendűek voltak. Magyarországon a lakosság körülbelül 5%-a és a magyar anyanyelvűek 8-10%-a nemesi címmel rendelkezett, nagyrészüknél azonban nagyon kevés vagy semmi birtoka nem volt. A felülreprezentáltságuk főleg a társadalmi presztízsiüknek és a politikai tapasztalatuknak köszönhető, az összes politikai-adminisztratív tisztség betöltése, különösen a vármegyei hivatalok esetében felbecsülhetetlen előnyt jelentett számukra a választások alatt. Az 1848 nyarán megválasztott 24 arisztokrata közül tízen erdélyiek voltak; az arisztokraták fele a liberális ellenzék vezetői közül került ki. A népképviseleti országgyűlésen az arisztokraták aránya kissé csökkent a diétához képest, de a dualizmus időszakában is 9-16% közöttre tehető arányuk.³⁴

A városoknak 85 helye volt a népképviseleti országgyűlésen (18,6%), ebből 23 illette az erdélyi kiváltságos helyeket, a rendi országgyűlésen pedig 36 városi képviselő volt. Ha a szászokat is beleszámoljuk, akkor a rendi országgyűlés választott képviselőinek fele és a népképviseleti országgyűlés erdélyi tagjainak 60,4%-a volt városi, többségük hivatalnok vagy értelmiségi volt, és csak egyetlen egy kereskedőt találunk közöttük.

³³ Pálmány 1999: 47.

³⁴ Boros–Szabó 1999: 92.

A népképviselői országgyűlés képviselőinek foglalkozását illetően Pálmány két nagy csoportot különböztetett meg: háromnegyedük hivatalnok és értelmiségi volt, míg negyedük a birtokából élt.³⁵ Többségük jogot tanult, közülük több mint 40% tette le sikeresen az ügyvédi vizsgát. Erdélyben is hasonló volt a helyzet, bár kissé változatosabbnak mondható a szocioprofessionális összetétel, azonban sokszor problémás a besorolás, mert a képviselőknek több megélhetési forrásuk is volt egyszerre; a professzionálizáció még a kezdeti fázisában tartott. A földbirtokosok egy része egyben hivatalt is viselt, ezért csak azokat jegyezték fel birtokosnak, akik semmilyen hivatali funkciót nem töltöttek be; a földbirtokos kategóriában közismert politikusokat is találunk, mint például Teleki Lászlót, a liberális ellenzék vezérét. A rendi országgyűlés esetében a képviselők negyedének ismeretlen a foglalkozása. A többiek közül egyharmada hivatalnok volt (de ha biztosan meg lehetne állapítani az ismeretlenek foglalkozását, vélhetően a számuk emelkedne), negyede földbirtokos és körülbelül 20%-a értelmiségi. Az utóbbiak közül az ügyvédek csoportja volt a legnépesebb, akik Európá-szerte jelentős szerepet töltöttek be a politikai életben.³⁶

3. ábra. A képviselők szocioprofessionális összetétele (1848–1849)

A képviselők helyi kötődését illetően sem figyelhetők meg szignifikáns különbségek. Az 1848-as forradalomig a vármegyék, a székek és a legtöbb város választói

³⁵ Pálmány 1999: 47–49.

³⁶ Cotta–Best 2000: 510–511.

maguk közül választották a képviselőiket, akiket aztán követutasításokkal láttak el az országgyűlésen tárgyalandó fontosabb kérdéseket illetően. Csak ritkán fordult elő a reformkorban, hogy valamely kisebb város egy ismert politikust válasszon az arisztokrácia vagy a politikában szereplő értelmiségiek közül. Ez a gyakorlat állandósult a rendi országgyűlési választásokon, és ezt találjuk 1848 tavaszán–nyarán is, így a képviselők közé csak kivételesen kerültek „idegenek”, mint a jól ismert liberális ellenzéki politikus, Wesselényi Miklós, akit a kis mezővároska, Szék választott meg. Az „idegenek” száma kissé megnövekedett a nyári parlamenti választások nyomán, de a képviselők döntő többsége továbbra is helyi ember volt. Marosszéken ezt a kérdést tematizálták is a választások alatt, a radikálisoknak így sikerült két képviselőt küldeniük Pestre a neves publicistával, báró Kemény Zsigmonddal – ő is a környékről származott, de előbb Kolozsvárra, majd onnan Pestre költözött – és a közismert jogásszal, Horváth Istvánnal szemben, aki a marosvásárhelyi Királyi Tábla ítéldbírója volt. (Horváthot végül az egyik vármegyei kerületben választották meg.)³⁷

Az erdélyi választókerületekben – és ezen belül főleg a városokban – csak a kiegyezés után alakult ki az a tendencia, hogy „idegen” jelöltet válasszanak az országgyűlésbe.

A képviselők politikai szerepvállalása 1860 után

Az 1848. évi magyar országgyűlésnek hányatott sors jutott osztályrészül. 1849 elején a parlament Debrecenbe menekült, a nyár folyamán visszatért Pestre, majd Szegedre költözött. A forradalom leverése után Erdélyt ismét leválasztották Magyarországról, amúgy pedig az alkotmányosságot az egész Monarchia területén felfüggesztették. Az Októberi Diploma (1860) újabb fordulatot hozott, az uralkodó visszaállította a birodalmat alkotó országok és tartományok önállóságát, de emellett létrehozta egyfajta központi parlamentet – az átalakult Birodalmi Tanácsot (Reichsrat) – is, amelynek összetételét és hatáskörét a Februári Pátens (1861) szabályozta. A Birodalmi Tanács alsóházának 343 képviselője közül 120-at a magyar korona országainak kellett (volna) delegálniuk, Erdélyre ebből 26 képviselő jutott. A Birodalmi Tanács tagjait a diétának kellett volna megválasztania, ezért Bécsből sürgették az erdélyi országgyűlés összehívását. Ám a nemzetiségek közötti heves viták politikai patthelyezettséghez vezettek, amely az udvar határozott beavatkozásával ért véget. Miután a magyar elittel nem sikerült ekkor még kompromisszumos megoldást találni, és a magyar országgyűlést

³⁷ Dósa Elek jogász, az országgyűlés későbbi tagja, „terrorral” vádolta a radikálisokat, különösen Berzenczey László képviselőt. Somogyi 2012: 244.

az uralkodó feloszlatta, Erdély helyzete felértékelődött; Magyarország elszigetelése miatt még fontosabbá vált az erdélyi diéta újbóli összehívása. Erdélyben 1862-ben ugyancsak lemondott a gubernátor és a kancellár, valamint a legtöbb főispán.

A provizórium idején új választójogi szabályt vezettek be, amely az 1848-as törvényhez képest kitágította a szavazati jogot. Ennek eredményeként 1863-ban a Nagyszebenben összehívott diétára nagyszámú román képviselőt választottak meg. A magyarokat sokként érte, hogy a Székelyföld és a városok kivételével elvesztették pozícióikat. Az unió nyomán amúgy is törvénytelennek tartották a külön országgyűlés összehívását, ezért a magyar képviselők megtagadták az 1863–64. évi nagyszebeni tartománygyűlésen való részvételt.³⁸ Magyarokat egy-két kivételtől eltekintve csak a regalisták soraiban találunk. Bécsből többször próbálkoztak ellenállásuk megtörésével, a székely székekben és a (nem szász) városokban több ízben kiírtak időközi választásokat, azonban az ellenállást nem sikerült megtörni.

Miután Nagyszebenben megválasztották Erdély képviselőit a Birodalmi Tanácsba, és ezzel az udvar elérte célját, az uralkodó elnapolta a diétát. A Monarchiában bekövetezett általános politikai változások nyomán, valamint a magyar elittel folyó kiegyezési tárgyalások folyamánaként Ferenc József 1865. november végére újabb diétát hívott össze Kolozsvárra. Erdély utolsó diétájára – amelynek törvényességét tulajdonképpen mindhárom nemzetiségi elit megkérdőjelezte – az osztrák–magyar kiegyezés előkészítése keretében került sor, és egyetlen napirendi pontja a Magyarországgal való unió újbóli életbe léptetése volt. A választásokra az 1848-as törvényben lefektetett cenzus alapján került sor, ennek eredményeként a magyarok ismét többséget alkottak. Miután megerősítették Magyarország és Erdély unióját, az uralkodó a kolozsvári diétát is feloszlatta. 1866-ban új választásokat írtak ki az erdélyi választókerületekben, de a képviselőket ezúttal a magyar országgyűlésbe küldték. Ettől kezdve az erdélyi választókerületek is betagozódtak a magyarországi keretekbe, bár az erdélyi és a magyarországi választójogban mutatkozó különbségek egészen a korszak, azaz az első világháború végéig megmaradtak.³⁹

Az 1863–1864. és az 1865. évi diétára megválasztott, majd az 1866 utáni magyar országgyűlésbe küldött képviselők között megtalálható az 1848-as politikai szereplők nem elhanyagolható része. Kutatásunk során megkíséreltük azt is megvizsgálni, hogy a diéta és az 1848-as parlamenti csoport között létező apró különbségek ellenére 1863 után megmaradt-e a nagyfokú hasonlóság, vagy esetleg a két csoport politikai magatartása között a későbbiekben nagyobb fokú eltérés is kimutatható. Az elemzésbe nem pusztán a megszerzett mandátumokat, hanem a választásokon

³⁸ Retegan 2004: 37–61, 99–113, 179–199.

³⁹ Pál 2018: 25–40.

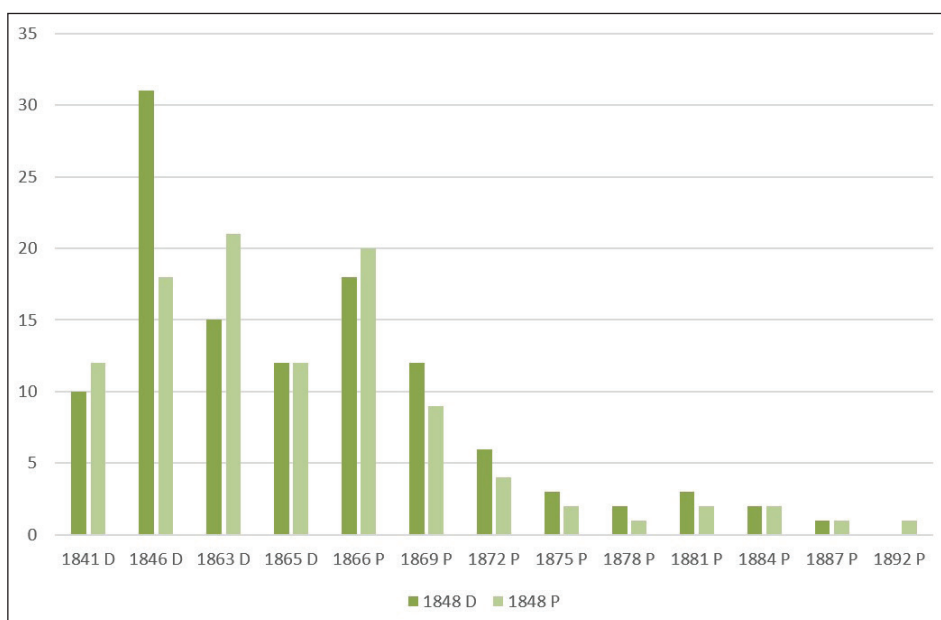
való fellépés szándékát és politikai érdeklődésüket is figyelembe vettük, még akkor is, ha passzivitásba vonulással zárultak (mint a magyaroké 1863-ban) vagy választási kudarcok voltak (1866 és 1892 között).

Ami az országgyűlési választásokon való folyamatos részvételt illeti (beleértve a vereségeket), az 1848. évi diéta és az országgyűlés 137 képviselőjéből 54-en (39,4%) további mandátumot szereztek az 1863 és 1865 közötti erdélyi diétákon is, majd 1866 és 1892 között a magyar országgyűlésekben. A mandátumok megoszlása a két csoport között kiegyensúlyozott: 35-en a diéta, 37-en pedig az országgyűlésnek voltak egykor a tagjai (18-an pedig mindkét testületben rendelkeztek mandátummal). Az alábbi táblázat a választási részvételt – azaz a szerzett mandátumokat és választási vereségeket együttesen – mutatja, míg a 4. ábra a kontinuitást ábrázolja választási ciklusonként. A későbbi választási részvételt illetően jelentéktelenek a különbségek, tehát a két csoport nem mutatott lényeges különbséget a parlamenti karrier iránti érdeklődés mértékében 1861 után. Az egykori fogarasi képviselő, Boér Antal volt a csoport igazi „túlélője”. Őt a szabadságharc leverése után halálra, majd várfogságra ítélték. Ellenzékiként a kiegyezés után nehezen indult újra karrierje, de 1872-ben már megválasztották a Balközép Párt színeiben, a fúzió után pedig folyamatosan tagja volt az országgyűlésnek, amelynek hosszú ideig korelnöke is volt.⁴⁰ Halála évében, 1892-ben 90 évesen vonult vissza az aktív politizálástól.

	1848-as diéta	1848-as parlament
Mandátumok	74	75
Vereségek	15	12

2. táblázat. Választási részvétel (mandátumok és vereségek együttes száma) 1863–1892 között

⁴⁰ Almanach 1887: 181.

4. ábra. Előzmények és folytonosság választási ciklusonként (1841–1892)

Az elemzésnek természetesen figyelembe kell vennie az elhalálozás jelenségét is annak érdekében, hogy pontosabb képet kaphassunk a kontinuitásról. Ezért minden választási ciklusra ki kell számítani az 1848–1849-es túlélők arányát, és ahhoz viszonyítva kiszámolni a parlamenti tevékenységet folytatók arányát. 137 személy közül 109 (79,5%) egykori képviselő halálának idejét azonosítottuk. Az adatgyűjtés során a legnagyobb problémát a diéta tagjainak egy része jelentette, akiket később nem találunk meg az aktív politikai szereplők között. Mivel azonban a diéta és az országgyűlés tagjai között az életkori és tízévenkénti megoszlási különbség elhanyagolható volt, feltételeztük, hogy a halálozási statisztikát tekintve sem mutathatók ki lényeges különbségek. A 3. táblázat a politikai részvétel alakulását mutatja az ismert túlélési arányhoz viszonyítva. Megfigyelhető, hogy 1875-ig (ezt követően a számadatok túl alacsonyok ahhoz, hogy bármiféle statisztikai relevanciával bírjanak) a volt országgyűlési képviselők jelentős része (31-69% között) továbbra is részt vett az országgyűlési választásokon. A legmagasabb részvételi arányt 1866-ban találjuk, de a kiegyezési körüli időszakot amúgy is kiemelkedően magas politikai aktivitás jellemezte, és valószínűleg az 1866. évi választások erősen szimbolikus jellege is hozzájárult a 48-asok sikeréhez.

	Élő 48-asok (Erdély)	Képviselők (Erdély)	% (Erdély)	Élő 48-asok (Magyarország)	Képviselők (Magyarország)	% (Magyarország)
1848–1863	61	28	46%			
1863–1865	53	18	34%			
1866–1869	48	33	69%	322	113	35,1%
1869–1872	40	18	45%	285	73	25,6%
1872–1875	36	11	31%	253	49	19,4%
1875–1878	27	6	22%	229	30	13,1%
1878–1881	26	5	19%	205	25	12,2%
1881–1884	23	6	26%	178	19	10,7%
1884–1887	15	5	33%	153	14	9,2%
1887–1892	12	2	17%	118	9	7,6%
1892–1896	15	1	7%	74	6	8,1%
1896–1901	7			36	2	5,6%
1901–1905	4			16	1	6,3%
1905–1906	1			8	1	12,5%
1906–1910	1			8	1	12,5%
1910–1918	0			4	1	25%
Ismeretlen	28					

3. táblázat. Parlamenti folytonosság a 48-asok körében választási ciklusonként
(a túlélési arány szerint)⁴¹

A ciklusok közötti általános kontinuitás ingadozó tendenciát mutat (5. ábra). Az 1863–64. és 1865. évi diétákkal való alacsony értékek okát az általános politikai körülményekben kereshetjük: a két diétát eltérő választójog alapján és ellentétes politikai célokkal hívták össze. Az 1866. évi választást követően azonban a dualista rendszer stabilitása tükröződik a parlamenti folytonosság hirtelen és folyamatos növekedésében egyik ciklusról a másikra, ezt azonban Erdély esetében az egykori 48-as képviselők részvételének folyamatosan lefelé ívelő tendenciája kíséri. A görbe csúcsa az 1866-os országgyűlés volt, amint azt fent említettük.

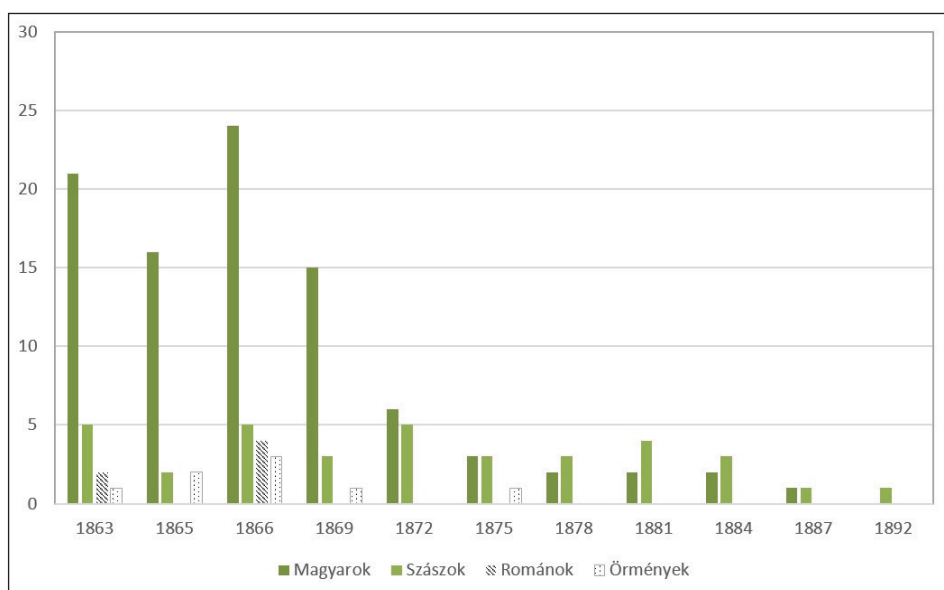
⁴¹ Lásd viszonyítási alapként: Pap 2016b: 35. A 2–4 oszlopok eltérők Pap adataihoz képest, mivel mi az 1848-as erdélyi diéta képviselőivel is számoltunk. Az 5–7. oszlopokban szereplő adatok megegyeznek Pap számításaival.

5. ábra. Összehasonlító parlamenti folytonosság választási ciklusonként

A továbbszolgáló képviselők etnikai összetétele kevésbé változatos, mint 1848-ban, ám érdekes tendenciát követ. 1869–1872-ig – beleértve ezt a ciklust is – a volt 48-as képviselők túlnyomó többsége magyar, bár az örmény és a szász képviselők stabil kisebbséget alkottak. Az 1872. évet követő erőteljes visszaesés nyomán a magyarok és a szászok aránya kiegyensúlyozottabbá vált, és a későbbi országgyűlések során a még mindig jelen lévő kevesek között arányaiban egyre több szász képviselőt találunk. Úgy tűnik, utóbbi csoport legfontosabb jellemzője a stabilitás: bár az egyes parlamenti ciklusokban számuk soha nem haladta meg az ötöt, az egykori 1848-as szász képviselők folytatták politikai pályafutásukat az 1890-es évek elejéig. A románok nagyobb számban mindössze az 1863–64. évi nagyszabeni tartománygyűlésben jelentek meg, ahol számos köztisztviselő képviselte őket, illetve 1866-ban a pesti országgyűlésen. Az 1860-as években a román politikai elit átalakulása zajlott, egy jó ideig a szervezettség hiánya éreztette hatását, és miután az erdélyi románok körében a politikai passzivitás hívei kerültek többségben, 1869 után román entikumú erdélyi képviselőt csak szórványosan találunk és azokat is a kormánypárt színeiben.⁴²

⁴² Hitchins 1999: 77–86, 92–99, 106–107, 111–122.

6. ábra. Az újraválasztott 1848-as képviselők etnikai megoszlása

A csoport felekezeti megoszlása hűen leképezi az etnikai összetételt, lévén, hogy Erdélyben szoros volt az etnikumok és felekezetek kapcsolata. Mivel az összes szász képviselő evangélikus, és a néhány román képviselő kizárólag görögkatolikus volt, az egyetlen valódi kérdés a magyar tagok felekezeti hovatartozása kapcsán merül fel. Az 1863–1869 közötti időszakban a római katolikusok dinamikája ingadozó volt, csúcértékekkel 1863-ban (amikor a választásoknak mindössze szimbolikus jelentősége volt a magyarok számára) és 1866-ban. A két 1848–1849-es csoport (diéta és országgyűlés) felekezeti megoszlását illetően elmondható, hogy a következő évtizedekben az utóbbi csoportot nagyobb számban képviselték a római katolikusok, míg a diétából többségében reformátusok a továbbszolgálók, de az eredménynek, a kis számok következtében, statisztikai relevanciája nincs. Amúgy a két csoport között eleve volt egy kisfokú eltérés a felekezetet illetően.

	Katolikus	Református	Unitárius	Evangélikus	Görögkatolikus	Ismeretlen
1863	10	7	4	5	2	1
1865	6	8	2	2		
1866	12	9	3	5	4	
1869	3	10	2	3		
1872	3	3		5		
1875	2	1		3		
1878	2			3		
1881	1	1		4		
1884	1	1		3		
1887	1			1		
1892				1		

4. táblázat. Az 1848–1849-es képviselők felekezeti megoszlása

Az arisztokráta jelenléte és politikai szereplésük folytonossága – jóllehet számuk túl alacsony a statisztikai elemzéshez – tükrözi a korra jellemző állapotokat, amint azt más adatok is alátámasztják. Az 1848–1849. évi képviselőtestületekben részt vevő 21 arisztokrata közül összesen tíz folytatta parlamenti karrierjét, tehát e társadalmi kategóriában nagyobb a folytonosság (48%), mint a nem arisztokráta között (a nemesek és polgárok 38%-át találjuk meg később is az országgyűléseken). Tízük közül hatan a diéta tagjai voltak, ketten az országgyűlés és ketten mindkét képviselőtestület tagjai. Politikai érdeklődésüket és kivételes helyzetüket egyaránt tükrözi az aktív jelenlét (mandátumok és jelölések) magas aránya 1863 és 1872 között: jóllehet ők a politikai pályájukat folytató negyvennyolcasoknak mindössze 18,5%-át teszik ki, bizonyos törvényhozási ciklusokban (pl. 1869–1872) mandátumaik száma kétszeresen meghaladta arányszámukat.

Amint várható volt, a politikai szándék folytonossága igen szorosan kapcsolódik a földrajzi kontinuitáshoz. Az országgyűlési karriert továbbfolytató 48-as képviselők körülbelül 80%-a (43-an) 1848 után ugyanazon választókerületekben szerezte meg az új mandátumok körülbelül 80%-át (103-at), ami igazolja, hogy általában a politikus szorosan függött hagyományos választói bázisától. Ha a vizsgálatba nem csak az azonos, hanem a szomszédos választókerületeket is bevonjuk, akkor a folytonosság még ennél is magasabb. 1863–1864-ben – a választójog kiterjesztése miatt – a vármegyei választókerületekben a románok voltak többségben, ami a magyar képviselőjelöltek egy részét arra kényszerítette, hogy székhelyüket áthelyezzék a vármegyébe beékelődő vagy szomszédos városokba, amelyekben megmaradt a magyar

többség. A szász képviselők gyakran szereztek mandátumot azokkal a választókerületekkel szomszéd körzetekben, amelyekben 1848-ban megválasztották őket. Sok esetben tehát nem volt lényeges változás a választókerületekben. Ha ezeket a helyi szintű taktikai lépéseket is figyelembe vesszük, mintegy 90%-ra növeli a kontinuitás arányát egy-egy közigazgatási egység területén. Az 1848-as politikai elit tehát a következő évtizedekben is kötődött hagyományos választói bázisához. Ennek alapján a diéta, az országgyűlés vagy a közös csoport tagjai között gyakorlatilag nem létezik különbség, mindegyik csoport a mandátumok mintegy harmadát birtokolta. Ennek ellenére érdemes alaposabban megnézni a statisztikai különbségeket, bármennyire kis mértékűek is legyenek. A vármegyék, a székely és szász székek képviselői meglehetősen egységes csoportot alkottak, köztük az aránykülönbségek csekélyek (70-80%-os folytonosság ugyanazon választókerületben, 90%-ig ugyanazon közigazgatási egységben). A városokban indulók viszont láthatóan erősebb függést mutatnak hagyományos választókerületüktől (96%). Ez logikusan következik abból a tényből, hogy 1848-ig a városok általában saját tisztségviselőiket küldték a diétákra. Ezek a „hagyományos” képviselők azonban elenyésző kisebbséget alkotnak. A dualizmus korában az erdélyi városi választókerületek lettek a „legnyitottabbak” az új emberek számára, ahol vagy országosan ismert „karrierpolitikusok” vagy fővárosi szerencsevadászok próbáltak „olcsóbb” mandátumot szerezni.⁴³

Előfordultak olyan esetek is, különösen az 1866-os országgyűlési választások során, amikor egykori 1848-as képviselőtársak indultak egyazon mandátumért: Csík felső kerületében Mikó Mihály legyőzte Mihály Gergelyt; Simeon Balomiri Leonhard Karl Szászsebesen, Fejér János pedig Gábor Imrét Bereckben. Bár utóbbi a háromszéki 48-as események kulcsfigurájának, Gábor Áronnak volt a testvére, aki a háromszékiek önvédelmi harcában életét is veszítette, de öccsének kétes politikai hírneve volt a magyar liberális tábor szemében, mivel egyike volt azoknak a magyar képviselőknek, akik a bojkott ellenére részt vettek az 1863–1864. évi nagyszabású diétán. Más esetekben a volt képviselők ugyanabban a városban, de különböző választókerületekben indultak: Teleki Domokos és Dobolyi Sándor Marosvásárhely város két választókerületét képviselte az országgyűlésben, Karácsonyi János és Másvilági István pedig Erzsébetvárosban indultak, de mindössze az elsőt választották meg. Összességében azonban a korábbi képviselők között hasonló versenyhelyzetek ritkán fordultak elő, amely helyzet ismét kiemeli az 1866-os választás sajátos jellegét.

⁴³ Lásd erre Pál 2010.

Következtetések

A személyi kontinuitás 1848-ban a diéta és az országgyűlés között 40% volt. A két csoport – a diéta és az országgyűlés képviselői – között nincs jelentős különbség sem etnikai, felekezeti vagy szocioprofessionális összetételük, sem a helyi kötődés szempontjából. Ami a foglalkozást illeti: a hivatalnokok és az értelmiségiek aránya nőtt az országgyűlésbe megválasztottak körében. Mivel azonban a diéta tagjai között több esetben nem sikerült azonosítani a foglalkozást, és ezek egy része vélhetően szintén hivatalnok vagy értelmiségi volt, a különbség valószínűleg még kisebb volt. A szocioprofessionális szerkezet összhangban áll a korszak általános tendenciáival, és kevés változatosságot mutat. Az a tény, hogy a két csoport között nem találtunk jelentős különbségeket, azt is mutatja, hogy az eredményeket inkább a választási rendszer sajátosságai és a helyi viszonyok befolyásolták, nem pedig a szereplők szocioprofessionális jellemzői, illetve utóbbiak az előbbieket függvényében alakultak.

Mivel Erdélyben a választókerületek teljes mértékben egybeestek a közigazgatási egységekkel, ez egyúttal a rendszer a helyi elittől való nagyobb mértékű függőségét jelentette. A „régijogon” választók nagyon magas aránya, akik 1848 előtt nemesek és a kiváltságos városok polgárai voltak, hozzájárult a hagyományos elit hatalomban maradásához. 1848-ban a két választás között rövid idő telt el. Bár csak 40%-ot tett ki az újráválasztottak aránya, a képviselők valójában ugyanazon hagyományos elit részét képezték, amely az erdélyi politikai rendszer sajátos jellege miatt minden – etnikai, felekezeti és társadalmi – szempontból meglehetősen változatos volt, mindenestre sokkal változatosabb, mint a Királyhágón túl. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni az apró változásokat, amelyek a politikai elit részleges megújulását jelzik. Az 1848. évi nyári választásokon úgy tűnik, hogy a változások hívei, elsősorban a forradalom előtti liberális ellenzék tagjai nyerték meg a szavazókat. Ők is a konzervatív elithez hasonló szocioprofessionális háttérrel rendelkeztek, gyakran ugyanahhoz a (nagy)családhoz tartoztak, a fő különbség ideológiai irányultságukban rejlett. Ez a hipotézis megmagyarázza azt is, hogy miért van erőteljesebb folytonosság az 1848-as diéta tagjai és a korábbi rendi gyűlések tagjai között, mint az 1848-as diéta és az országgyűlés között.

Az 1848-as képviselők további politikai karrierjét erősen befolyásolták a kor politikai eseményei, valamint az a tény, hogy az 1850–1863 közötti időszakban egyáltalán nem működött semmilyen tartományi képviselői intézmény. Ráadásul az 1863–1864. és 1865. évi diéták legitimitását is kétségbe vonta a három nemzetiségi elit egy része. A 48-as képviselők számára mindenképpen csak másfél évtized múlva nyílt ismét lehetőség a politikai részvételre. A volt országgyűlési képviselők 20-30%-a 1863-ig azonban elhunyt. Nem véletlen, és a politikain kívül demográfiai okai is

vannak, hogy a volt képviselők legaktívabb időszak a azt követő évtizedre esik. A túlélők egyharmada és fele közé esik – 1866-ban kivételesen kétharmada – a parlamenti tevékenység iránt érdeklődők aránya, legalábbis az 1869–1872-es választási ciklusig. Az 1870-es évek elején aztán erőteljes visszaesés következett be, részben életkoruk miatt (sokan ekkor már 65 évnél idősebbek voltak), részben pedig a politikai változások miatt. A magyar parlamenti rendszerbe történő integráció több változást is generált, az erdélyi románok politikai passzivitásba vonulásáról már volt szó, de számolnunk kell a képviseleti rendszer átalakulásával, a magyarországi képviselők nagyobb számú megjelenésével és ezzel párhuzamosan a helyi városi elit visszaszorulásával, a 48-as és függetlenségi politizálás sikertelenségével is. Erdélyben az unió után jó ideig nagyon erősek voltak a Deák-párt, majd a Szabadelvű Párt pozíciói. 1872 után az egykori 1848-as erdélyi képviselők száma erősen csökkent, és jelenlétük a következő két évtizedben mindössze az egyedi kezdeményezések szintjén maradt, melyet egyre inkább kudarc jellemezett.

A teljes – 1863–1892 közötti – időszakban (1892-ig találunk a parlamentben 48-as képviselőt) a két csoport (diéta és parlament) tagjai között, illetve a harmadik kontrollcsoportban, amelyet az 1848-as közös képviselők alkotnak, nem találtam lényeges különbséget, sem ami a csoportok szocioprofesszionális szerkezetét, sem ami a választási magatartást illeti. A nemzetiségek közti arányok módosultak: az 1863–1864 közti epizód kivételével a magyarság számszerűen végig uralta a választottak csoportját, a szászok azonban hosszú távon a legstabilabbak maradtak, némelyikük több évtizedig folytatta politikai tevékenységét. A románok sokkal gyorsabban eltűntek a politikai színtérről; ők eleve kevesebben voltak a negyvennyolcasok között, a választási rendszer is hátrányosan érintette őket, ráadásul képviseletük szempontjából kedvezőtlen politikai döntéseket hoztak.

Az arisztokraták 1848-ban, és azt követően is erősen túlreprezentált társadalmi csoportot képeztek. Ez jelzi, milyen fontos szerepet töltöttek be a regionális politikában annak ellenére, hogy 1848-ban a szászok és a városok képviseletének köszönhetően a polgárság és az értelmiség az erdélyi diétában erőteljesebben volt jelen, mint Magyarországon. Főként a vármegyékben azonban Erdélyben a dualizmus idején is jelentős szerepet játszottak az arisztokraták a politikában. Ugyanilyen hagyományosan alakult az egykori 48-as képviselők kapcsolata a szavazói bázissal: a mandátumok 80%-át ugyanabban a választókerületben szerezték, ahol 1848-ban, további 10%-ot pedig egykori választókerületük közvetlen földrajzi szomszédságában. Ez a szoros kapcsolat azonban a dualizmus idején egyre inkább megváltozott.

Az erdélyi képviselők csoportja és a magyar országgyűlés egésze közötti különbségek elsősorban az erdélyi sajátosságokat tükrözik, nevezetesen a mandátumok

megoszlását az egykori három rendi nemzet között. Bár a rendszert 1848-ban eltörlték, maradványai a dualizmus korszakában részben, de különösen annak kezdetén még fennmaradtak. Ehhez jött még a kiváltságos helyek, az erdélyi „rotten borough-k” nagy száma. 1848-ban a románok hivatalosan is beléptek a politikába, a továbbiakban már a három nemzetiség (magyar, román, szász) között folyt a küzdelem, de a románok politikai passzivitásba vonulása miatt a kiegyezés utáni első évtizedekben képviselőiket csak szórványosan találjuk meg a parlamentben. Pap József az 1848-as magyar képviselők kontinuitásának vizsgálatában úgy vélte, hogy 1875 fordulópont volt, amely után drasztikusan csökkent a parlamentbe jutott negyvennyolcasok aránya, és feltételezte, hogy ennek oka az addig uralkodó párt (Deák-párt) fúziója volt a legnagyobb ellenzéki párttal (Balközép).⁴⁴ Ez ténylegesen hozzájárult az országgyűlési helyek újraelosztásához és a politikai elit megújulásához, közvetlenül pedig a negyvennyolcasok folytonosságának megszakadásához mind Magyarországon, mind Erdélyben, de figyelembe kell vennünk az életkorukat és a növekvő halandóságot is. Ha megnézzük a megválasztott képviselők arányát a fennmaradt negyvennyolcasok között egész Magyarországon, láthatjuk, hogy arányuk folyamatosan csökken: az 1865–1869 közötti időszakban 35,1% volt, 1869–1872-ben 25,6%-ra csökkent 1872–1875-ben 19,4%, 1875-ben pedig 13,1%. Így 1875 nem volt igazán fordulópont, egy drasztikusabb visszaesés ugyanis már 1869-től végbement, pontosan úgy, mint Erdélyben. Egy átfogóbb magyarázat érdekében kutatásainkat ki kell terjesztenünk a közigazgatási és igazságügyi rendszerre is, mivel a kiegyezés idején az országgyűlés sok képviselőjét különböző hivatalokra nevezték ki, közöttük valószínűleg találunk további negyvennyolcasokat. A kiegyezést követően nemcsak egyszerű változás történt a politikai-közigazgatási elitben, hanem ki kellett építeni Magyarország modern központi igazgatását – például újból megszervezni a minisztériumokat –, és megújítani az igazságszolgáltatás intézményrendszerét is. Vármegyei és városi szinten úgyszintén választásokat tartottak, és az előző rendszerrel együttműködött, kompromittáltak tartott emberek helyett sok esetben a 48-as tisztikar tagjait választották vissza. A vizsgált csoport néhány tagját is központi vagy helyi szinten hivatalba nevezték ki, illetve választották meg. A legmagasabb pozíciókat betöltő személyek közül Zeyk Károly államtitkár lett a Belügyminisztériumban, Nagy Elek miniszteri tanácsos a visszaállított Gubernium, majd az erdélyi királyi biztosi hivatal keretében, Berde Mózeszt minisztériumi osztályvezetővé nevezték ki a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban, Bánffy Dánielt, Alexandru Bohățiel, Kemény Györgyöt, Mikó Mihályt és Weér Farkast pedig főispánnak nevezték ki.

⁴⁴ Pap 2016b: 34.

Az 1876-os közigazgatási reformnak szintén jelentős hatása volt az újraszervezésre, ugyanis a reform újrajazolta Erdély közigazgatási térképét, nagyrészt felszámolva a három rendi nemzet térbeli megoszlásának maradványait, egyúttal a választókerületek térképét is átalakította (bár a kiváltságos városok esetében nem teljesen). Ez csak felgyorsította a mandátumvadászok megjelenését, különösen Budapestről, akik az ország elmaradottabb és szegényebb régiójában könnyen megszerezhető mandátumokért szálltak versenybe,⁴⁵ hosszú távon hozzájárulva az erdélyi képviselőcsoport összetételének megváltoztatásához. Azonban az 1870-es évek végére, amikor ez a folyamat felgyorsult, a negyvennyolcasok – néhány kivétellel – már eltűntek a politikai színtérről.

⁴⁵ Erről lásd: Pál 2014c.; Bertényi 2018.